

GHANAIAN LANGUAGE (GA) 2

PART I

COMPOSITION

[30 MARKS]

1. Ha saji ni akeshwie nɛɛ atɛŋ ekome pɛ hetoo. Ohetoo lɛ fale ashɛ wiemakulibii 150.
 - a. Tsɔɔmɔ bɔ ni ahoɔ niyenii ni osumɔɔ jogbanɔŋ lɛ ahaa.
 - b. Bɔ ni miye nyɛsɛɛ gbɛhamɔ lɛ miha.
 - c. Ŋmaa wolo oyaha onaanyo yɛ sukuu krokoo ni ogba lɛ nibii ejwɛ komɛi yɛ osukuu lɛ he.
 - d. Namɔ obaasumɔ ni otsɔ, tsɔɔlɔ aloo nɛɛsifonyo? Ha nibii ejwɛ komɛi ahewɔ.

PART II

COMPREHENSION

[10 MARKS]

2. Kanemɔ sane ni baa nɛɛ, ni oha sanebimɔi ni nyiɛ sɛɛ lɛ fɛɛ hetoo.

Jata he baye bɔ ni enyɛɛɛ eje kpo eya he ko otsii abɔ. Akɛ maɔtse yɛ kolooi lɛ eje lɛ, eshishibii lɛ tee, aɔkro aɔkro loo yɛ kui amli, ni amɛyasra lɛ. Adowa tee, Kpɛŋkplɛ, Sɔne kɛ kooloi krokomei pii tee amɛyasra Maɔtse Jata. Etsɛɛɛ tsɔ ni ebagbɛ eshwa akɛ mɔ fɛɛ mɔ ni eyasrako Jata yɛ ehela saa lɛ nɔ lɛ, mɔ lɛ sumɔɔ Jata sane.

Kpiɔ eyasrako Jata lolo, shi hu lɛ ebasumɔ ni asusu akɛ lɛ lɛ esumɔɔ maɔtse lɛ. Kpiɔ kɛ shishashamɔ shi shia akɛ eyaasra maɔtse lɛ. Be ni Kpiɔ yashɛ Jata shia lɛ eyɔsɛ akɛ kooloi anaji anaa ni bote Jata asa lɛ nɔ lɛ ekuuu sɛɛ kɛbaaa. Be ni etao kpojɛɛ he kroko kɛjɛ Jata asa lɛ nɔ ni enaaa eko lɛ efɛɛ eyiɔ akɛ gbee bibioo ko ni kɛ lɛ wiewɔ ni no hewɔ kpaako eyaa eyasra Jata lɛ, ebaaka nakai gbee lɛ ekwɛ.

Kpiɔ enyiɛɛɛ naji anaa lɛ sɛɛ. Moɔ, eyadamɔ samfɛlɛ lɛ naa ni efili Jata yɛ tsu lɛ mli. Be ni ena emaɔtse lɛ yɛ saa mli lɛ, etse lɛ shi ehɛɛɛ nɔ. Etsɛɛ lɛ ekoyɔ ni ekɛfata he, Hei Nii o! Efeɔ mi akɛ, tamɔ bɔ ni maɔtsemɛi fɛɛ feɔ kɛji amɛwɔ lɛ etsɛɔ tsɔ ni Nii baawo enane kome nɔ ni ebo waawu! Etse tsɔ, naa Jata nane yɛ nyɛi ni ebo waawuu! Kpiɔ fiteɛɛ be ko kwraa. Ekwɛ fiji.

- a. Be enyiɛ Jata he ye?
- b. Kooloi ni yasra Jata lɛ tsɔɔmɔ amɛtɛɔ enyɛɔ komɛi.
- c. Mɛni Kpiɔ na, amrɔ ni ebote Jata shia lɛ?
- d. Tamɔ bɔ ni akɛtsu nii yɛ sane lɛ mli, mɛni ji gbee bibioo shishi?
- e. Mɛni hewɔ Kpiɔ tao kpojɛɛ he kroko kɛjɛ Jata asa lɛ nɔ lɛ?
- f. Nɛgbɛ Kpiɔ damɔ dani ea Jata lɛ?
- g. Osusuwɔ akɛ kooloi ni amɛnaji anaa ejɛɛɛ kpo kɛjɛ Jata asa lɛ nɔ lɛ, mɛni ba amɛnɔ?
- h. i. Ani oonyɛ okɛɛ akɛ Maɔtse Jata jwɛmɔ
ii. Mɛni hewɔ?

- i. Tamɔ bɔ ni aketsu nii ye sane le mli, mani jig bee bibioo shish?
- j. Wo sane ni okane nee gbei. Gbei le akafafe wiemakulibii kpawo.

PART III
LEXIS AND STRUCTURE
[20 MARKS]

3. Ha saji ni abibii le fee hetoo. nmaa hetoo le ye hetoohamo wolo le no.

Ke tsalɔi ni sa atsara sanefai **enyonyonyo** ni baa nee ni ofee ame sanemuu **komekome**.

- a. Mitee jame. Minaaaa le.
- b. Eyaa sukuu. Ebe hewale.
- c. Hamo miye gbekenuu le. Eye omɔ ke folo.
- d. Mibii le na mi. Mishi shia.
- e. Wobaaye komi shwane nee. Wobaaye omɔ gbekere nee.

Saamo ommala saji muji ni baa nee ni ofee ame dabi.

- f. Ameyaa sukuu daa gbi. Sukuu daa gbi.
- g. Sukuu gbekere le baama kaa le wasee otsi.
- h. Yaa ni oyakpa otsolo le fai.
- i. Esa ni ekeke bo.
- j. Nye gbekere le amewo mra.

Immalamo sutsalɔi ni yo saji ni baa nee amlɔi le.

- k. Mitse fa gbe fioo ko.
- l. Amewu nu wruduu le.
- m. Ani gbekerebii foji ji ame lo?
- n. Ama ke baa mmom ha akwadu le no.
- o. Tsolo le gba wo sane mmomomom ko.

Immalamo wiemoi ni ke wiemoi ni afole ameshishi le shio kom.

- p. Nuu le ha etsone le.
- q. Ama wu ji Kofi.
- r. Gbekererebii le mm gbi muu fee.
- s. Yoo le na shinaa le.
- t. Amegba abeku ye gbenta le.

END OF ESSAY TEST

PAPER 2

OBJECTIVE TEST

1. Ọ́amọ̀ Awọ́y lẹ̀ onukpa kẹ́yaa gbekẹ́bii mli.
 - A. Shwane
 - B. Leebi
 - C. Mańkẹ
 - D. Gbẹkẹ
2. Minaoko ji Gamsi ọ́amọ̀.
 - A. Afiyeli
 - B. Anitsumọ
 - C. Agbẹkẹ
 - D. Aswhane
3. Mẹ̀be mli Gamẹi ọ́aa amẹ́he akẹ ọ́ọ wala ọ́ọ wala?
 - A. Afiyeli bẹ mli.
 - B. Oshikifọ́ be mli.
 - C. Ọ́maadumọ be mli.
 - D. Fotoliyeli be mli.
4. Kẹ́ji obaą́ako lẹ̀, okẹ oniji enyọ lẹ̀ baata edẹy.
 - A. Tsófatsẹ
 - B. Okwaafonyo
 - C. Gbenaahielọ
 - D. Nitsulọ
5. Afọ́ nine abẹku Mọ.
 - A. Akẹyiii
 - B. Aketsọ
 - C. Akẹsaaa
 - D. Akẹyaaa.
6. Adukwéi tseọ etse nyẹ
 - A. Enanakansoa
 - B. Enaa
 - C. Enyẹkwẹ
 - D. Eseeho
7. Ataa Adote feọ Lomo nii ejaake
 - A. Enyẹ tse ji lẹ
 - B. Enyẹ kẹ lẹ tsuọ nii
 - C. Enyẹ kẹ lẹ yaa sọlemọ
 - D. Enyẹ naanyo ji lẹ
8. Ashiele ji Aatsoo ejaake
 - A. Ewu bi ni
 - B. Ewu naanyo ni
 - C. Ewu ọ́a ni
 - D. Ewu shienyẹ ni
9. Mitse nyẹmi yoo lẹ feọ
 - A. Minanakansoa
 - B. Mina
 - C. Minyẹkwẹ
 - D. Mishienyẹ
10. Bọkwei papa nanakansoa ji Ataa Alabi. Bọkwei mení ji Ataa Alabi?
 - A. Nii
 - B. Nanadadao
 - C. Nanakankan
 - D. Nanashishwie
11. Apasafo.....lẹ kpa akpaa shi ashaaa.
 - A. Shia
 - B. Tsu
 - C. Hebo
 - D. Heshibaa
12. Humi egbẹẹ.....gbẹẹmọ.
 - A. Shwuọ
 - B. Gwantẹy
 - C. Jata
 - D. Gbee
13. Adọ́dọy egbẹẹ.....gbẹẹmọ.
 - A. Enaa nọ ni anaaa
 - B. Etọ lẹ yaka.
 - C. Yaa eke lẹ yaa.
 - D. Gbe agbeọ lẹ.
14. Kẹ́ji oye lẹlẹ mli lẹ.....
 - A. Onuọ emli nu
 - B. Oyeọ emli nii
 - C. Oyeọ emli sane
 - D. Oloọ emli nu.
15. Kẹ́ji onyẹẹ onyẹmi owo lẹ.....
 - A. Okotaa esaa
 - B. Ohaa lẹ niyenii

- C. Ojuo ehe
- D. Okε lε shwε

16. Biyoo ni ji ejwε lε atseε lε.....
- A. Kai
 - B. Tsotsoo
 - C. Fofō
 - D. Ashami

17. Binuu ni afō lε sohaa lε egbi gbεi ji.....
- A. Kwashi
 - B. Kwao
 - C. Kofi
 - D. Kwaku

18. Kεji Ganyo fō haaji yei enyo shwee lε, gbεi ni awoε amε ji.....
- A. Akwele kε Tawia
 - B. Akuokō kε Ago
 - C. Akuokō kε Abam
 - D. Akwele kε Akuokō

19. Namō potεε gboshinii Gamie yeo?
- A. Bienyεmεi nii
 - B. Tsεsεε nii
 - C. Nyεsεε nii
 - D. Wekumεi nii

20. Dokuyoo ji gbεi ko ni kεji anu nuηη pε etsō akε.....
- A. Okula bi.
 - B. Gbogbalō bi.
 - C. Awusa bi.
 - D. Kpeemō yoo bi.

21. Gbεii ni Gamεi woε lε haa anaa enεmεi beja.....
- A. Bii anō ni eshε
 - B. Gbobalō bi
 - C. Afii ni oye
 - D. Maη nō ni oje.

22. Wiemō Nii maηtse etee abō mli lε, te eshishi?
- A. Ekpleke shi.
 - B. Egbo.
 - C. Etee kpee

- D. Eyaaye nii.

23. Be fεε be ni abaajie aflin ye maηtse nineshi lε, etsō akε.....
- A. Akpa lε
 - B. Eyaawo ehe nu
 - C. Eyaafee nii
 - D. Eyaatsake ahe lε.

24. Namō wieε maηtse naa ye maηjaano?
- A. Maηkralo
 - B. Maηnye
 - C. Shipi
 - D. Otsaame

25. Blema lε maηtse sōlōi nεε atεη ekome fō yitso kεji maηtse ko gbo.
- A. Kla
 - B. Agbaafonyo
 - C. Asafoiatse
 - D. Blafo

26. Mō ni kwεε maηtse sεε kεji ebe ji.....
- A. Shipi
 - B. Otsaame
 - C. Maηkralo
 - D. Asafoiatse.

27. Kεji ona mō ko akε ayilō ebu eninejuro he lε no tsō akε.....
- A. Eye bem
 - B. Ena hewale
 - C. Awo lε onukpa
 - D. Eye fō.

28. Blema lε meni okadi akε abele to?
- A. Juu
 - B. Hejole
 - C. Mliflimō
 - D. Bemyeli

29. Abeibe nyōōη lε mli lε aduawai nεε atεη ekome fiteō.
- A. Maηo
 - B. Gowa.
 - C. Akutu.
 - D. Shō.

30. Meni be mli ni keji ata adesa le abaa je lee?

- A. Manke
- B. Shwane
- C. Gbeke
- D. Leebi

31. Keji mo ko gbo ye tu naa le, Gamei keo ake.....

- A. Ete shi
- B. Enyo
- C. Etee aboo mli
- D. Efo ehe fioo

32. Sabla hesenamoi ne, beja.....

- A. Ehaa mo yeo fo.
- B. Etsoo bule keha mo ko
- C. Ewooo mo ekaa
- D. Etsimoo mo see

33. Nujuamei asabla ji.....

- A. Akro madeokpoo
- B. Kwowo ana wo amia
- C. Ana hme anaaa te, ana te anaaa hme.
- D. Dade kotopon

34. Keji mo ko jie ehe no fee no ni eye nkpai ketee keba le, no tsoo ake.....mo ko.

- A. Eelomo
- B. Eejoo
- C. Eesara
- D. Eetao.

35. Nkpaiyeli shishi ji.....

- A. Yarafeemo
- B. Wuñjamoo
- C. Solemoo

D. Tsifatsumoo

36. Keji ona mo ko ni baa ma enaa le, te eshishi hu?

- A. Eeye ohia
- B. Eepin
- C. Ekpleke shi
- D. Eefee muujoo

37. Keji ona yoo nukpa ni efee nidin le tsoo ake.....

- A. Ebinuu eje mli
- B. Ebiyoo wu egbo
- C. Agbo ye eno
- D. Ebiyoo eje mli.

38. Tsa ajenu nee no kegbe naa oblayoo tswaa ke ehinmei.....

- A. Ejwe
- B. Ete
- C. Ekpaa
- D. Kome

39. No ko ye, la be shishi, shi daa nee.....

- A. Eedo
- B. Eetswa
- C. Eewoo
- D. Eefo

40. Ga mantse kakalo ni tse sei no fe Ga mantsemei krokomei fee ji.....

- A. Nii Taki Tawia 1
- B. Nii Taki Kome 1
- C. Nii Taki Obli
- D. Nii Taki Yaoboi